

„PIROSKA ÉS A FARKAS”

Egy bájos, „ártatlan” kislányt lenyel a farkas – ez a kép kitörölhetetlenül belevésződik az ember agyába. A „Jancsi és Juliska”-ban a boszorkány csak készült felfalni a gyermekeket; a „Piroska és a farkas”-ban mind a nagymamát, mind a kislányt valóban lenyeli a farkas. Akár a többi tündérmese, a „Piroska és a farkas” is több változatban létezik: a legnépszerűbb közülük a Grimm-féle, amelyben mind Piroska, mind a nagymama újjászületik, a farkast pedig utoléri a jól megérdemelt büntetés.

De a történet először Perrault-nál²² bukkan fel. Angol nyelverterületen „Little Red Riding Hood” („A piros csuklyás kislány”) címen ismeretes, bár sokkal jobban illik a meséhez a „Piroska és a farkas” cím, melyet a Grimm testvérek adtak neki. – Mint azt Andrew Lang, a tündérmesék egyik legrájkózottabb és legérzékenyebb szakértője megjegyzi: Igaz, hogy ha a „Piroska és a farkas” minden változata úgy végződne, mint a Perrault-féle, nem is lenne érdemes foglalkoznunk vele.²³ És a Piroska-történet sorsa valószí-

* Meglepő módon Andrew Lang *Blue Fairy Book* (Kék Tündérmesék Könyve) című mesegyűjteményébe a Perrault-féle változatot vette fel. Perrault-nál végül is a farkas győzedelmeskedik: hiányzik tehát a meséből a menekülés, a felgyógyulás, a vigasztalás; nem tündérmese tehát – Perrault nem is annak szánta –, hanem didaktikus történet, amely szándékosan kelt szorongást a gyermekekben, hogy óvatosságra intse őket. Érdekessé, hogy még Lang is ezt a változatot vette fel gyűjteményébe, holott olyan szigorúan megbírált. Nyilvánvaló, hogy sok felhőt úgy hiszi, helyes, ha a gyermekekre rájlesztene, hogy azán félelemből jól viselkedjenek, helyesebb, mint megszabadítani őket szorongásaiktól, ahogy azt a valódi mesék teszik.

ntleg csakugyan a feladás lett volna, ha a Grimm testvérek fel nem dolgozzák: az ő változatuk aztán az egyik legnépszerűbb tündérmesévé vált. De mivel a mese először Perrault-nál bukkan fel, elsőként az ő változatát tárgyaljuk, és tisztázzuk, mi az, ami nem kielégítő benne.

Perrault meséje is úgy kezdődik, mint a többi közismert változat. Elmondja, hogyan kesztett a nagymama egy kis piros csuklyát (vagy sapkát) az unokájának, és hogy ettől kezdve mindenki Piroskának hívta a kislányt. Egy nap Piroskát elküldte az édesanyja, hogy vigyen ennivalót beteg nagyanyjának. A kislálynak egy erdőn kellett keresztülmennie, itt találkozott a farkassal. A farkas ekkor még nem merre megenni Piroskát, mert a közelben favágók dolgoztak. Megkérdezi hát a kislányt, hová igyekszik, az megmondja neki, hogy a nagyanyjához. A farkas erre megtudakolja, hol is lakik pontosan a nagymama, a kislány ezt is elárulja neki. Erre a farkas azt mondja, hogy ő is meglátogatta a nagymamát, és neki is iramodik, a lány viszont le-leter az útról.

A farkasnak sikerül bejutnia a nagyanya házába, mert úgy tesz, mintha Piroska érkezett volna meg; azon nyomban le is nyeli az öregasszonyt. Perrault meséjében a farkas nem veszi magára a nagymama ruháit, egyszerűen csak lefekszik a helyére az ágyba. Amikor Piroska megérkezik, a farkas megkéri, hogy feküdjön mellette. Piroska levetkőzik, és bebújik az ágyba. Amikor meglátja, milyen a nagymama meztelenül, felkiált: „Nagymama, milyen nagy a te karod!”, mire a farkas így válaszol: „Hogy jobban megölelhesselek!” Aztán azt mondja Piroska: „Nagymama, milyen nagy a te lábaid!”, mire ezt a választ kapja: „Hogy jobban tudjál szaladni!” Ez a két kérdés-felelet nem szerepel a Grimm-féle változatban; Perrault-nál viszont a jól ismert kérdések a nagymama nagy füléről, szeméről és fogáról csak ezután következnek. Az utolsó kérdésre a farkas azt feleli: „Hogy jobban bekaphassalak!” Alighogy kimondta, egy ugrással kint termelt a farkas az ágyból, és bekapta szegény kis Piroskát.

Sok más fordításhoz hasonlóan, Langé is befejeződik ezen a

ponton. De Perrault művében eredetileg még szerepel egy befejező versike is, amely összefoglalja a történet tanulságát: jól nevelt lányok nem állhatnak szóba mindenféle emberekkel. Ha mégis megteszik, ne lepődjenek meg, ha jön a farkas, és felfalja őket. Ami pedig a farkasokat illeti, sokféle van belőlük; de mind közül a nyájias farkasok a legveszedelmesebbek, különösen azok, amelyek követik a fiatal lányokat az utcán, sőt még a házba is bemennek utánuk. Perrault nemcsak szórakoztatni akarta olvasóit; minden egyes meséjével egy meghatározott erkölcsi tanulságot kívánt megtanítani. Így érthető, hogy a meséket ennek megfelelően alakította át.* Ezáltal sajnos a tündérmeséket jelentésük nagy részéről megfosztotta. Az ő változatában senki nem figyelmeztet Piroskát, hogy ne késle-

* Amikor Perrault 1697-ben kiadta mesegyűjteményét, a „Piroška és a farkas” már akkor is igen régi történet volt, egyes elemek pedig már egészen távoli múltban is felbukkantak: például Kronosz mítoszában, aki felfalja gyermekeit, ám azok csodálatos módon eleven jönnek elő a gyomrából; itt is egy nagy követ használnak a lenyelendő gyermek helyettesítésére. Egy 1023-ban íródott latin nyelvű történetben (szerzője Egbert of Liège, címe *Femenda raris*) egy kislány találhat a farkasok között; a lány valami pirost visel a fején, s ez a tárgy nagyon fontos a számára; a filológusok szerint ez a tárgy egy piros sapka. Több mint hat évszázaddal Perrault meséjének megjelenése előtt tehát már találkozhatunk a „Piroška és a farkas” néhány alapvető motívumával: a farkasok társaságában talált piros sapkás kislánnyal, az eleven lenyelt, de feltámadó gyermekkel és a gyermek helyét csempésztet kövel.

A „Piroška és a farkas”-nak vannak más francia változatai is, de nem tudhatjuk, melyik volt hatással Perrault verziójára. Néhányban közülük a farkas arra kényszeríti Piroskát, hogy egyen a nagymama húsból, és így on a véreből, bár a kislány hangokat hall, melyek figyelmeztetik: ne tegy. Ha Perrault forrása egy illesztett történet volt, nem meglepő, hogy az effajta durvaságokat túl illetlennek találta és kihagyta, hiszen könyvét a versailles-i udvar olvasmányának szánta. Perrault nemcsak csinosított egyet a történeteken, hanem bizonyos mestertől fogásokat is alkalmazott, például úgy tett, mintha a történeteket nem ő, hanem tizenötödös fia mondaná el, aki a könyvet az egyik hercegnek ajánlotta. Perrault félre- szólásaiban és a történetekhez utólag hozzábigyvesztett erkölcsi tanulságaiban mintha összekacsintana a felnőtt olvasókkal a gyermekek feje fölött.

kedjék a nagymama házához vezető úton, sem arra, hogy ne térjen le a helyes útról. Perrault változatában az se világos, miért kell a nagymamának is pusztulnia, holott ő semmi rosszat nem tett.

Perrault-nak ez a meséje azért veszt olyan sokat a varázsból, mert túlságosan is nyilvánvaló: nála a farkas nem egy ragadozó állat, hanem metafora; így az olvasó képzeletének nem sok dolga marad. Az effajta leegyszerűsítés és nyíltan kimondott erkölcsi tanulság a tündérmeséből tanmesét csinál, melyben a szerző semmit nem sejtet, hanem mindent kimond. Perrault-t annyira magával ragadja a történet tanulságának racionalis megfélése, hogy minden a lehető legegyszerűsítőbb nála: a lány például levetkőzik, és a farkas mellé fekszik; a farkas azt mondja, azért van erős karja, hogy jobban megölhesse; Perrault semmit nem bír tehát az olvasó képzeletére. És mivel e célrörő és nyílt csábítással szemben Piroška nem próbál sem elmenekülni, sem ellenállni, vagy nagyon ostobának kell lennie, vagy maga is azt akarja, hogy elcsábítsák. Egyik esetben sem olyan meselak, akivel azonosulni lehetne. Ezek a részletek egyszerűen „bukott nő” csinálnak Piroskából, a naiv, vonzó fiatal lányból, akit ráverték, hogy ne törődjön anyja intelmeivel, ehelyett tölts inkább kellemesen az idejét; ezt az időtöltést azonban a lány – tudatosan legalábbis – ártatlannak véli.

A gyermek számára hasznavehetetlenné válik a mese, ha valaki részletesen elmagyarázza neki, mi belőle a tanulság. Perrault azonban még ennél is rosszabbat tesz: valósággal belésulykolja a tanulságot az olvasó agyába. Minden jó mese jelentése többszintű; és azt csak a gyermek maga tudhatja, egy adott pillanatban az ő számára melyik jelentés a fontos. Ahogy nő, a gyermek egyre több új oldalát fedezi fel ezeknek a jól ismert meséknek, és ez megerősíti abbéli meggyőződésében, hogy valóban fejlődött szellemileg, hiszen ugyanabból a történetből most sokkal többet ért meg, mint korábban. De ez csak akkor következik be, ha a gyermeknek nem magyarázzák el didaktikusan, hogyan kell értenie a történetet. Csak akkor jelent igazán sokat a gyermeknek, hogy felfedezte egy mese jelentését, amely korábban rejtve volt előtte; ha ez a felfedezés spontán és

intuitív módon történik. E felfedezés hatására a mese valamilyen, amit a gyermeknek átadnak, olvasvalamivé lesz, amelyet részben ő maga teremti a saját maga számára.

A Grimm testvérek – tölik teljességgel szokatlan módon – két változatát is közlik a Piroška-történetnek. * A hősnőt mindkét változatban Piroškanak hívják, mert „A kislánynak annyira tetszett a piros bársonysapka, hogy mindig ezt hordta...”

Akárcsak a „Jancsi és Juliska”-nak, a „Piroška és a farkas”-nak is központi motívuma a fölfaladás veszélye. Egyes alapvető pszichológiai állapotok, bár minden egyes egyén fejlődése során bekövetkeznek, a legkülönbözőbb emberi sorsokat és személyiségeket hozzák létre, attól függően, milyenek az egyén egyéb tapasztalatai, és hogy értelmezi őket. Hasonlóképpen: a mesékben minduntalan felbukkanó néhány alaphelyzet az emberi tapasztalatnak egészen különböző oldalait ábrázolhatja; minden azon múlik, hogyan dolgozza fel a mese az ilyen alaphelyzetet, és milyen összefüggésben történik valamely esemény. A „Jancsi és Juliska” arról szól, milyen nehézségekkel és szorongásokkal kell megküzdeniük a gyermeknek, mikor kénytelenek leválni anyjukról és megszabadulni orális fixációjuktól. A „Piroška és a farkas” néhány olyan alaphelyzettel foglalkozik, melyeket az iskolás korú leánynak kell megoldania, ha az ödipális kötöttség tovább el tudatalanjában, ami arra indíthatja, hogy veszélyes helyzetekbe kerüljön, és kitegye magát a csábítás veszélyének.

Mindezekben a mesékben az erdei házikó és a szülői ház volta-képpen ugyanaz a hely, csak éppen a mesehős a pszichológiai helyzetében végbemenő változások miatt másnak és másnak érzi. Odahaza Piroška szüleinek védelme alatt áll: ő a problémák nélküli serdülő, aki egészen jól megbirkózik élethelyzetével. A nagyanya házában azonban – tekintve, hogy a nagyanya maga is gyámlóvá

* Az a mesegyűteményük, amelyben a „Piroška és a farkas” először szerepelt, 1812-ben jelent meg, azaz több mint száz évvel azután, hogy Perrault kiadta a maga változatát.

szorul – ugyanaz a lány a farkassal való találkozás következményeképpen teljességgel képtelen úrrá lenni a helyzeten.

Jancsi és Juliska, orális fixációjuk rabjaként, habozás nélkül fel-feljár a házat, amely a rossz anyát jelképezi, aki magukra hagyta őket (azaz rákényszerítette őket, hogy elhagyják a szülői házat); ugyancsak habozás nélkül égetik meg a boszorkányt, mintha valami táplálék lenne, amit meg kell sütni, hogy megehessék. Piroška már tiltott az orális fixáción, így nincsenek többé romboló orális vágyai. Pszichológiaiilag óriási különbség van a szimbolikusan kanibalizmussá alakult orális fixáció – ami a „Jancsi és Juliska” központi témája – és aközött, ahogy Piroška bünteti meg a farkast. A „Piroška és a farkas”-ban a farkas a csábító; de ha csak a mese felszíni rétegét vesszük szemügyre, a farkas semmi olyasmit nem tesz, ami ne a természetéből következne: azaz felfal valakit, hogy táplálkozzék. És az is gyakran megesik, hogy az emberek farkast ölnek, bár az ebben a történetben alkalmazott módszer meglehetősen szokatlan.

Piroška otthonában bőség uralkodik, és ezt Piroška – mivel már régen meghaladta orális szorongását – boldogan megosztja nagyanyjával: ételt visz neki. Piroška számára a szülői házon túl elterülő világ nem fenyegető vadon, melyen át a gyermekek nem találják meg a hazavezető utat: Piroška otthona előtt egy jól ismert út vezet; erről azonban – inni Piroškát az anyja – nem szabad letérni.

Jancsit és Juliskát akarattuk ellenére taszították ki a külvilágba; Piroška szívesen indul el otthonról. Nem fél a külvilágról, ellenkezőleg: felismeri annak szépségét; de éppen ebben rejlik a veszély. Ha a külvilág az otthon és a kötelességek rovására túlságosan is vonzóvá válik, arra indíthatja az egyént, hogy viselkedését ismét az örömlétnak rendelve alá, holott – úgy tűnik – Piroška szülei tanácsainak hatására már feladta az örömlétnél a valóságért kedvéért – pedig ez a visszatérés veszélyes helyzeteket, találkozásokkal teremthet.

Azt a nehéz helyzetet, amikor az egyén az örömlétnél és a valóságért követése között habozik, pompásan ábrázolja a mesének az a jelene-

te, amikor a farkas azt mondja Piroskának: „Nézd csak, Piroška, mennyi szép virág virít körülöttünk! Én a helyedben bizony szednék egy szép csokrot a nagymamámnak! Piroška szétnézett: valóban, a fák alja tele volt szebnél szebb erdei virágokkal, a lombok közt meg úgy csicseregtek a madarak, hogy öröm volt hallgatni.” A konfliktus – valaki mást szeretne tenni, mint amit tennie kell – azonos azzal, amelyre Piroškát már a mese elején figyelmeztette az anyja, amikor a lelkére kötötte: „Aztán szépen, rendesen menj, ne szaladgálj le az útról... Ha pedig odaérsz, ne bámészkodj összevissza a szobában; az legyen az első dolgod, hogy illedelmesen jó reggelt kívánj!” Piroška anyja tehát tisztában van vele: Piroška hajlamos rá, hogy leterjen a járt útról, és hogy „összevissza bámészkodjék”, azaz a felnőtték titkai után kutasson.

Hogy a „Piroška és a farkas” arról a konfliktushelyzettől szól, melyben a gyermek az örömeivel és a valóságelv követése között habozik, az is világosan bizonyítja, hogy Piroškának „csak akkor jutott eszébe a nagymama, mikor már olyan nagy volt a bokrétiája, hogy alig fért a kezébe”. Azaz az örömszerzésre törekvő ösztön-én csak akkor lép vissza a háttérbe, amikor a virágsszedés már nem kellemes többé: Piroška csak ekkor ébred rá ismét kötelességeire.*

Piroška tehát olyan gyermek, aki nagyon is szembe került már a serdülőkor problémáival, de érzelmileg még nem értett meg rá,

* Két, Perrault-étől különböző francia változatban még ennél is egyértelműbb, hogy Piroška az öröm útját választotta, vagy legalábbis a könnyebb megoldást, bár felhívták rá a figyelmét, hogy a kötelesség ösvényén kell haladnia. Ezekben a változatokban Piroška egy útelágazásnál találkozik a farkassal – azaz egy olyan helyen, ahol fontos döntést kell hoznia: melyik úton induljon el. A farkas azt kérdi: „Melyik utat választod, a varrótűkét vagy a gombostűkét?” Piroška a gombostűk útját választja, az egyik változat magyarázata szerint azért, mert könnyebb a dolgokat gombostűvel összerűzni, mint nehéz munkával, varrótűvel összevarrni.⁵⁵ Ebben az időben a varrás a fiatal lányok legfőbb kötelességei közé tartozott: ha tehát valaki a könnyebbik módszert, a gombostűket választotta, ez erősen azt sugallta, hogy az örömeivel követi egy olyan helyzetben, mely a valóságelv alkalmazását kívánná meg.

hogy úrrá legyen rajtuk, mert még nem sikerült felszámolnia ödipális konfliktusait. Hogy Piroška jóval érettebb, mint Jancsi és Juliska, az is bizonyítja, hogy bármivel találkozik is a külvilágban, kérdéseket tesz fel vele kapcsolatban. Jancsi és Juliska nem csodálkoznak, amikor meglátják a mézeskalács házat; a boszorkányon sem próbálnak eligazodni. Ezzel szemben Piroška ki szeretné deríteni a dolgokat; ez abból is nyilvánvaló, hogy anyjának figyelmeztetnie kell: ne bámészkodjék. Észreveszi azt is, hogy valami nincs rendjén, amikor látja, hogy a nagymama „olyan, de olyan furcsa...”, de megréveszti, hogy a farkas beöltözött az öregasszony ruhába. Piroška megpróbálja megértetni a helyzetet, ezért faggatja a nagymamát, miért olyan nagy a füle; észreveszi, milyen nagy a szeme, mekkora a keze, milyen borzasztó nagy a szája. E felsorolásban szerepel a négy érzékszerv: a hallás, a látás, az érintés és az ízlelés szervei; a serdülő ezek segítségével igyekszik megértetni a világot.

A „Piroška és a farkas” meseje szimbolikus formában teszi ki a serdülő lányt az ödipális helyzetből eredő veszélyeknek és szabadjára meg töltik, hogy aztán konfliktusmentesen fejlődhessen. Az anyja külféle megjelenési formáinak – azaz a jó anyának és a boszorkánynak – jelensége, amely olyan nagy volt a „Jancsi és Juliska”-ban, itt szinte semmivé zsugorodott: a „Piroška és a farkas”-ban, sem az anyja, sem a nagymama nem tehet voltaképpen semmit: se hatásosan megfenyegetni, se megvédeni nem tudják Piroškát. Ezzel szemben a férfi alakok rendkívül fontos szerepet játszanak; két ellentétes formában jelennek meg: a veszélyes csábítóban, aki, ha engednek neki, elpusztítja a jó nagyanyát és a lányt, és a vadászban: ő a felelősségteljes, erős apafigura, aki megmenti a mese hősnőt.

Úgy tűnik, Piroška a férfi ellenmondásos természetét próbálja megértetni azáltal, hogy lénye minden oldalát megtapasztalja: az ösztön-én a farkas önző, aszociális, potenciálisan pusztító hajlamait és az én (a vadász) tulajdonságait: az önzetlenséget, felelősségtudatot, megfontoltságot és a rászorulókat védelmet.

Piroška alakja mindenki számára vonzó: erényes ugyan, de azért

kisértesbe esik, története azzal a tanulsággal szolgál, hogy bármilyen szép dolognak tűnjék is, ha az ember mindenkiről jó szándékot feltételez, e jóhiszeműség azzal a veszéllyel jár, hogy törbe csalnak bennünket. Ha nem lenne bennünk valami, ami vonzódik a nagy, gonosz farkashoz, akkor nem lenne hatalma fölöttünk. Ezért igen fontos ugyan, hogy megértjük, milyen is a farkas voltaképpen, de még ennél is fontosabb, hogy kiderítsük, mi teszi vonzóvá a mi számunkra. Bármilyen rokonszenves tulajdonság is a naivitás, veszelyes dolog, ha valaki egész élete során naiv marad.

De a farkas nem pusztán a csábító férfit jelenti: ő képviseli mindazt, ami bennünk magunkban asszociális, állatias. Piroška, amikor többé nem végzi „szépen, rendezen” a kötelességét – ez lenne az iskolás korú gyermek jellemző erénye –, ismét a korábbi, örömszerzésre törekvő, ödipális kisgyermekké válik. Amikor enged a farkas csábításának, egyúttal arra is lehetőséget terem, hogy a farkas fölfalja a nagyanyját. Itt a történet a kislány megoldatlanul maradt ödipális nehézségeiről szól, és amikor a farkas végül is lenyeli Piroškát, a lányt megérdemelt büntetése éri utol, amiért olyan helyzetet teremtett, melyben a farkas megsemmisíthetett egy, az anyát jelképező szereplőt. Már a négyéves gyermeknek is feltűnik, hogy Piroška, amikor a farkas megkérdezi, hol lakik a nagymama, részletesen elmagyarázza neki, hogyan juthat el a házhoz. Mi lehet a célja a magyarázatnak, töpreng a gyermek, ha nem az, hogy a farkas biztosan odataláljon? Csak a felnőttek figyelmét kerülni el – mivel ők azt hiszik, a tündérmeséknek semmi értelme –, hogy Piroška tudattalanja itt nagyban munkálkodik annak érdekében, hogy a nagymamát elérjula.

De a nagymama sem hibátlan. Egy fiatal lánynak erős anyafüggés van szüksége; részben azért, hogy megvédi, részben, hogy legyen egy modell, melyet utánozhat. De Piroška nagyanyját saját szükségletet olyan pontig sodorják, ahol már kárara van a gyermeknek, mint a mese mondja: „... A világ minden kincsét neki adta volna.” Nem ez az első, és nem is az utolsó eset, hogy a gyermek, akit a nagyanyja elkenyveztet, a való életben bajba kerül. Legyen bár

anya vagy nagyanya az – ez utóbbi is anya, csak egy generációval „eltolva” –, ha ez az idősebb asszony lemond saját női vonzerejétől, és mintegy „átadja” azt a lánynak (a mesében a tulságosan vonzó vörös ruhadarab formájában), ez végzetes lehet a fiatal léány számára.

A „Piroška és a farkas” mind a címben, mind a hősnő nevével hangsúlyozza a vörös szín fontosságát: Piroška nyíltan viseli a vörös sapkát, holott a vörös az a szín, mely az erőszakos érzelmeket – a szexuális természetűeket is – jelképezi. Így a vörös bársonysapka, melyet a nagymama Piroškanak ajándékoz, a szexuális vonzerő idő előtti áradásának szimbólumaként tekinthető; ezt hangsúlyozza az előtti áradásnak szimbólumaként tekinthető; ezt hangsúlyozza az tény is, hogy a nagymama öreg és beteg, még ahhoz is tulságosan egyenge, hogy ajtót nyisson. A kicsinyítő képzővel ellátott név (Piroška) arra utal, hogy a hősnő éretlen kora a mese egyik legfontosabb motívuma. Jelzi, hogy nemcsak a piros sapka volt kicsi, hanem a lány is. Nem ahhoz volt túl kicsi, hogy viselje a sapkát, hanem ahhoz, hogy megbirkózzon azokkal a helyzetekkel, amelyeket a piros sapka jelképez, és amelyeket ő szinte klíná azáltal, hogy viseli a piros sapkát.

A Piroškát fenyegető veszély saját bimbózó szexualitása, melyhez érzelmileg még nem eléggé érett. Ha valaki lelkiileg már elég érett rá, hogy szexuális tapasztalatokat szerezzen, az úrrá lesz a helyzeten, és e tapasztalatok segítik a fejlődésben. De az idő előtti ébredő szexualitás hatásában regresszív: felébreszti bennünk mindazt, ami primitív, és azzal fenyeget, hogy elnyel bennünket. Az éretlen egyén, aki még pszichológiailag nem kész a szexuális élmények befogadására, de olyan helyzetbe kerül, amely erős szexuális érzéseket kelt benne, visszaesik fejlődésének egy korábbi színjére, és ödipális módon próbál megküzdenni nehézségeivel. Az egyén ilyenkor úgy véli: csak akkor lehet sikeres a szexuális életben, ha megszabadul a tapasztaltabb vetélytársaktól: ezért magyarázza el Piroška olyan gondosan a farkasnak, hogyan találhat el a nagymama házához. Ezzel azonban saját ambivalens érzelmét is elárulja: mikor a farkast a nagymamához küldi, viselkedésével mintha azt

mondaná neki: „Hagyj engem békén; erídj a nagymamához: ő érett nő, és tudja, mit kezdjen azzal, amit jelképezel: én nem tudom.”

A kislány lelkében dúló küzdelem – hogy tudatosan a helyes dolgot szeremé cselekedni, tudat alatt viszont szeretne (nagy)anya fölé kerekedni – teszi olyan vonzóvá számunkra mind a mesélőnőt, mind magát a mesét: e konfliktus teszi Piroskát annyira emberivé. Ahogy mi is tettük gyermekkorunkban, ha olyan konfliktushelyzetbe kerülünk, amellyel bárhol is igyekeztünk is, nem tudunk megbirkózni, ő is továbbadja a problémát valaki másnak: valakinek, aki idősebb nála, a szülőknek vagy aki a szülőt helyettesíti. De azért, hogy megpróbálja megkerülni a fenyegető helyzetet, csaknem áldozatul esik.

Mint már említettük, a Grimm testvérek a „Piroska és a farkas”-nak egy másik, fontos változatát is közlik: bár az voltaképpen csak egy további jelenetet ad hozzá az alap történethez. Ebből a változathoz meg tudjuk, hogy nem sokkal később Piroska ismét kalácsot vitt a nagymamájának, és egy másik farkas ismét megpróbálta rávenni, hogy térjen le az (erény) újáról. Ez alkalommal a kislány a nagymamához szert, és elmondta neki, mi történt. Kétten együtt aztán beretesztek az ajtót, hogy a farkas ne tudjon bejönni. Végül pedig a farkas megcsúszik a háztetőn, belepottyan a ciszternába, és megfullad. „Meg is érdemelte” – így végződik a történet.

Ez a változat azt illusztrálja, amiről a mese hallgatója annál is meg volt győződve, hogy az ifesző elmény után a lány ráébred: még korántsem elég érett hozzá, hogy elbánnjon a farkassal (a csábítóval), ezért hajlandó együttműködni az anyjával. Ezt jelképezi, hogy amint újra veszély fenyegeti, azonnal a nagymamához rohan, és nem próbálja lekicsinyelni a veszélyt, mint a farkassal való első találkozása alkalmával tette. Piroska ezúttal együttműködik a (nagy)anyjával, követi a tanácsát: a kiegészítő történetben a nagymama azt mondja Piroskának, töltsön a ciszternába hurkalét, a hurkaszag aztán odacsalja a farkast, és az beleszik a vízbe, kettőn így könnyedén elbánnak a farkassal. A gyermeknek tehát arra van szüksége, hogy megbízhatóan együttműködhessen a vele azonos

nemű szülővel: így azért, hogy azonosul vele és tudatosan tanul tőle, a gyermek sikeresen felnőtté érkezik.

A mesének mind tudatunk, mind tudattalanunk számára van mondanivalója, ezért nincs szükségük rá, hogy kerüljék az ellentmondásokat, hisz az ellentmondások tudattalanunkban békésen megférnek egymás mellett. A jelentés egy egészen más szintjén, ami a nagyanyával történik, egészen másképp is szemlélhető. A mese olvasója joggal csodálkozik: miért nem ette meg a farkas Piroskát rögtön, mielőtt találkozott vele, mármint hogy az első adandó alkalommal. Perrault – jellemző módon – látszólag racionális magyarázatot kínál: a farkas ezt meg is tette volna, ha nem félt volna a közelben dolgozó favágóktól. Mivel Perrault-nál a farkas mindvégig a csábító férfi jelképezi, valóban érthető, hogy egy idősebb férfi nem mer elcsábítani egy kislányt, ha látó- és hallótávolságon belül más férfiak is vannak.

A Grimm testvérek változatában már egészen másként festenek a dolgok: itt a farkas túlzott mohósága magyarázza, hogy miért nem azonnal falja fel a kislányt. „Ez a zsenge fiatalka jobb fatát ám, mint az öreg! – gondolta magában a farkas... – De vigyázat! Lássunk fufangosan a dologhoz, hogy mind a kettőt megkaphassuk. Mert akármilyen öreg csont, azért a nagymama is elkel a bendőmben!” De ennek a magyarázatnak nem sok értelme van, hiszen a farkas ott helyben felfalhatta volna Piroskát, és később ugyanúgy megréveszthette volna a nagymamát, ahogy a mese szerint tette.

A Grimm-féle változatban a farkas viselkedése akkor válik érthetővé, ha feltelevesszük, hogy először el kell tüntetnie a nagymamát ahhoz, hogy Piroskát megkaphassa. Amíg a (nagy)anya a közelben van, Piroska nem lehet az övé. * De amint egyszer a (nagy)anyát eltette láb alól, úgy érzi, megnyílik előtte az út, hogy kiélje azokat a vágyait, amelyeket el kellett fojtania, amíg az anya a közelben volt.

* Nem is olyan régen, bizonyos paraszti kultúrákban, amikor az anya meghalt, a legidősebb lánygyermek átvette az anya szerepét – minden szempontból.

A mese ezen a szinten a leánygyermeknek arról a tudattalan vágyáról szól, hogy apja (a farkas) csábítsa el őt.

Amikor a korai ödipális vágyak a serdülőkorban újjáélednek, ugyancsak újrakezeli a leánygyermek apja iránti vágya, az a hajlandósága, hogy elcsábítsa, és az az igénye, hogy az csábítsa el őt. Ekkor a leánygyermek úgy érzi, rettenetes büntetést érdemel az anyjától – sőt talán az apjától is –, amiért apát el akarta venni anyától. A serdülőkorban nemcsak az ödipális érzelmek ébrednek fel újra, hanem más korábbi szorongások és vágyak is.

Az értelmezés egy más szintjén azt is mondhatnánk: a farkas azért nem akarja rögtön felfalni Piroskát, amint találkozik vele, mert előbb ágyba szeretne kerülni vele: azaz kettejük szexuális találkozásának meg kell előznie a lány „felhalását”. Noha kevés gyermek hallott azokról az állatokról, amelyek közül az egyik elpusztul közösülés közben, a szexuális aktusnak ezek a pusztító aspektusai élénken élnek a gyermeknek mind a tudatában, mind a tudattalanjában, olyannyira, hogy a legtöbb gyermek a szexuális aktust eredendően erőszakos cselekedetnek látja, amelyet az egyik szülő követ el a másik ellen. Azt hiszem, Djuna Barnes erre a jelenségre céloz – hogy a gyermek öntudatlanul egyenlőséjlet tesz a szexuális izgalom, az erőszak és a szorongás közé –, amikor azt írja: „A gyermekek tudnak valamit, amit nem mondhatnak el: tetszik nekik, hogy Piroška és a farkas egy ágyba kerül.”⁵⁶ Mivel a „Piroška és a farkas” az ellentétes érzelmeknek ezt a furcsa találkozását ábrázolja, mely olyannyira jellemző a gyermekek szexuális sejtéseire, e mese tudattalan szinten nagy vonzerőt gyakorol a gyermekekre, de mindazon felnőttekre is, akiket halványan emlékeztet gyermekkori borzongató szexuális sejtéseikre és kíváncsiságukra.

Egy másik művész is világosan ábrázolta, milyen természeti rejtett érzelmeket kelt ez a történet. Gustave Doré híres meseillusztrációi között van egy, amelyen Piroška és a farkas az ágyban látható.⁵⁷ A képen a farkas egészen jóindulatúnak látszik. A lányt viszont – úgy tűnik – óriási erejű, ambivalens érzelmek

gyöttrik, ahogy a melléte pihenő farkasra pillant. Szemléltetést esze ágában sincs elmenekülni; helyett – úgy tűnik – a helyzet valósággal megbabonázza: egyidejűleg vonzza és taszítja. Igen, a lány arcából és testtartásából sugárzó érzelmet leginkább így jellemezhetünk; és a szexualitás és minden vele kapcsolatos dolog ugyanígy valósággal megbabonázza a gyermeket. Hogy visszatérjünk Djuna Barnes kijelentéséhez: ez az, amit a gyermekek megéreznek Piroškával és a farkassal, a kettejük között levő viszonyval kapcsolatban, de nem mondhatják el, és emiatt tudja ez a történet annyira magával ragadni őket.

Ez a „halálos” érdeklődés a szexualitás iránt – amikor az egyén egyidejűleg éli át a legnagyobb izgalmat és a legnagyobb szorongást – a leánygyermek apja iránti ödipális vágyakozásával áll kapcsolatban, valamint ezeknek az érzelmeknek serdülőkori, másféle formában történő újjáéledésével. Valahányszor ezek az érzelmek újra jelentkeznek, mindig újjáéled velük együtt az az emlék is, hogy a lány kisgyermek korában szerette volna elcsábítani az apját, és ugyanakkor szerette volna azt is, hogy apja csábítsa el őt.

Míg a Perrault-féle változatban a szexuális csábításon van a hangsúly, a Grimm testvérek meséjére ennek éppen az ellenkezője jellemző. Ők a szexualitást sem közvetlenül, sem közvetve nem említik; finoman talán utalnak rá, de végső soron magának a hallgatónak kell felidéznie a szexualitás képzetét, ha meg akarja érteni a mesét. A gyermek számára ezek a szexuális vonatkozások tudatelojtések maradnak, és ez így helyes. Tudatosan a gyermek tudja, hogy semmi helytelen nincs abban, ha valaki virágot szed, helytelen viszont, ha az ember nem engedelmeskedik anyjának, amikor pedig fontos feladatot kell elvégeznie az egyik (nagy)szülő kedvéért, aki joggal várhatja el tőle e feladat teljesítését. A fő konfliktus a gyermek jogosnak érzett kíváncsisága és a szülő elvárásai között áll fenn. A történet utal rá, hogy a gyermek nem tudja, milyen veszélyes, ha enged ártalmatlannak tűnő vágyainak; tehát tudnia kell e veszélyről. Sőt arra is figyelmeztet, hogy ha nem tud róla, majd saját kárán fogja meg tanulni.

A „Piroska és a farkas” a serdülőben lejátszódó folyamatokat externalizálja: a farkas annak a rosszasságnak a megtestesítője, amelyet a gyermek önmagában érez, ha a szülői intés ellenére cselekszik, ha szexuálisan csábítóként lép fel, vagy olyan helyzetbe kerül, ahol csábításnak van kitéve. Amikor letér az úttól, melyet a szülő jelöl ki számára, „rosszasággal” találkozunk, és attól fél, hogy ez a „rosszaság” elemészti őt és a szüleit is, akiknek bizalmával visszaélt. A mese azonban megnyugtató, hogy ebből a „rosszaságból” van feltámadás.

Míg Piroska enged az ösztön-én kísértésének, és ezzel elárulja anyját és nagyanyját, a vadász nem engedi meg, hogy érzelmei magukkal ragadják. Amikor megpillantja a nagymama ágyában alvó farkast, először az jut eszébe: „Még vagy, vén gonosztevő!... Mennyit kerestelek!”, és első gondolata az, hogy lelővi a farkast. De énie (vagy értelme) az ösztön-én minden biztatása ellenére (vagyis a farkas iránti dühe ellenére) jobb belátásra bírja: a vadász ráébred, hogy sokkal fontosabb megmenteni a nagymamát, mint kielégíteni a dühét azáltal, hogy tüstént lelővi a farkast. A vadász önuralmat gyakorol, és ahelyett, hogy agyonlőné az állatot, óvatosan felvágja a hasát az ollóval, és megmenti Piroskát és a nagymamát.

A vadászt mind a fiúk, mind a lányok igen vonzó figurának szokták találni, mivel megmenti a jót, és megbünteti a rosszat. Minden gyermeknek nehezére esik, hogy a valóságelvet kövesse; éppen ezért a farkas és a vadász ellenétes figuráiban könnyedén felfedezik az ösztön-én és én + felettes én közötti konfliktust, amely saját személyiségükben is jelen van. A vadász viselkedésében az erőszak (hogy felvágja a farkas gyomrát) a legmagasabb rendű társadalmi célt szolgálja (a két nő megmentését). A gyermek úgy érzik, senki nem veszi tudomásul, hogy erőszakos hajlamai konstruktívnak is bizonyulhatnak; a történet bemutatja, hogy ez lehetséges.

Piroskát úgy kell kivágni a farkas gyomrából, mintha császármetszéssel jönne a világra; így a mese felidéz a terhesség és a szülés képzetét is. Ezekkel párhuzamosan a szexualitással kapcsolatos

képzetállítások is ébrednek a gyermek tudatalanában. Hogyan kerül a magzat az anya méhéből – töpreng a gyermek, és végül arra a meggyőződésre jut: ez csak úgy történhet, ha az anya lenyel valamit, mint azt a farkas tette.

Miért beszél a vadász úgy a farkasról, mint „vén gonosztevőről”? Miért mondja, hogy már régen keresi? A mese a csábító farkas alakjában jeleníti meg, azt a személyt pedig, aki lányokat, különösen igen fiatal lányokat elcsábít, a köznyelv általában „vén gonosztevőnek” nevezi, ma éppúgy, mint a régi időkben. Más szinten a farkas a vadász lelken belüli, elfogadhatatlan hajlamokat is jelképezi; alkalmanként mindnyájan beszélünk a bennünk lakó „állatról”, vagyis az olyan viselkedésről, amikor az ember erőszakosan vagy felelőtlenül jár el célja elérése érdekében.

Noha a vadász nélkülözhetetlen szereplő a történet kibontakozásában, nem tudjuk, honnan kerül elő, és nem is lép semmiféle kapcsolatra Piroskával: megmenti, ez minden. A „Piroska és a farkas”-ban sehol nem említik az apát: ez rendkívül szokatlan az ilyen típusú tündérmesében. Ez azt sejteti, hogy az apa jelen van ugyan, de rejtett formában. A kislány nyilván számít rá, hogy az apa majd megmenti bármiféle nehéz helyzetből, de különösképpen azokból a bonyolult érzelmi szituációkból, amelyeket a lányok gyermeknek az a vágya idéz elő, hogy elcsábítsa az apját, vagy az csábítsa el őt. „Csábítás” alatt itt az értendő, hogy a lány szeretné arra bírni az apját, hogy jobban szeresse őt bárki másnál, és hogy próbálja meg rávenni a lányt, hogy az is jobban szeresse őt bárki másnál. Most már láthatjuk, hogy az apa valóban jelen van a „Piroska és a farkas” mesében, két ellenétes formában: egyrészt mint farkas, amely a leánygyermeken elhatárolódó ödipális érzelmekkel járó veszélyek kiváltása, másrészt mint vadász, védelmező és megmentő szerepben.

Bár a vadász szerepe azonnal agyonlőni a farkast, mégse teszi. Megmenekülése után magának Piroskának jut eszébe, hogy töltsék meg a farkas gyomrát kövekkel, és a farkas, miután „...nem sokára fölbret...”, odébb akart állni, de ahogy kiugrott az ágyból, a nehéz

kövek lehúzzák a földre: lerogyott, elterült, és kiadta a párját.” Fontos, hogy Piroška legyen az, akinek magától eszébe jut, hogy meg kell szabadulni a farkastól; mi több, tesz is róla, hogy sikerüljön. Ha a jövőben biztonságban akarja érezni magát, meg kell semmisítenie a csábítót, meg kell szabadulnia tőle. Ha ezt az apavadász tené meg helyette, Piroška sohasem érezné, hogy valóban felülemelkedett gyöngeségén, mivel akkor nem saját maga szabadult volna meg tőle.

Jellemző a mesék igazságszolgáltatására, hogy a farkasnak úgy kell meghalnia, ahogy a bűnét követte el: orális mohósága okozza a vesztét. Mivel megpróbált valamit bűnös módon a gyomrába juttatni, büntetésül telerakják követ a hasát.*

Még egy további fontos oka is van, miért nem szabad a farkasnak abba pusztulnia bele, hogy felvágják a hasát, és kiszabadítják belőle Piroskát és a nagymamát. A mese megóvja a gyermeket a főöslegesszorongástól. Ha a farkas belehalna, hogy felvágják a gyomrát – ami a császármentsésre emlékeztet –, akkor a mesét halló kisgyermek attól félhetne, hogy az anya testéből szülessék kiszakadó gyermek megöli az anyát. De ha a farkas tüleli, hogy felvágják a hasát, és csak a nehéz kövek miatt pusztul el, amelyeket utólag varrtak a gyomrába, akkor nincs miért szorongást érezni a szülés miatt.

Piroška és a nagyanyja valójában nem halnak meg, viszont kétségtelenül újjászülhetnek. Ha van olyan téma, amely központi jelentőséggel bír a tündérmesékben, az a magasabb szinten való újjászületés témája. A gyermekeknek (de a felnőtteknek is) himniük kell abban, hogy elérkezhetnek a létezés egy magasabb színjére, ha képesek megjárni a fejlődés megfelelő lépcsőfokait. Azok a történe-

* Néhány változatban Piroška apja valóban megjelenik a színen, levágja a farkas fejét, és megmenti a két nőt.⁵⁸ Talán azért lett a gyomor felvágásából fellevágás, mert Piroška apja volt az, aki tette. Egy olyan történet, amelyben az apa valakinek a hasával tesz valamit, akkor, amikor ideiglenesen saját lánya is éppen benne van, túlságosan erősen felidézi a lányával kapcsolatos szexuális tevékenységet folytató apa képét, semhogy igazán megnyugtató lehessen.

tek, amelyek szerint ez nemcsak hogy lehetséges, hanem nagyon valószínű, rendszerint hatalmas vonzerőt gyakorolnak a gyermekekre, mert igyekeznek eloszlatni azt az állandó féltelmüket, hogy nem lesznek képesek erre az átalakulásra, vagy túl sok veszteség éri majd őket annak folyamán. Az „Özrestvér” történetében például ezért nem szakadnak el a testvérek egymástól az átalakulás után, hanem boldogan élnek, boldogabban, mint korábban; ezért lesz Piroška is megmenekülése után boldogabb, mint azelőtt; és ezért el Jancsi és Juliska is sokkal jobb életet a hazatérés után.

Manapság sok felnőtt hajlamos rá, hogy betű szerint értelmezze a mesék cselekményét; holott ezeket az eseményeket bizonyos kulcsfontosságú élmények szimbolikus megjelenítésének kellene tekinteniük. A gyermek mindezt ösztönösen megérzi, bár kifejezetten nem „tudja”. Ha a felnőttek biztosítják róla, hogy Piroška nem „igazán” halt meg, amikor a farkas lenyelte, azt a kisgyermek leereszkedő megnyugtatósnak érzi. Ez ugyanolyan, mintha valakinek azt mondanák, hogy a bibliai történetben Jónást nem „igazán” nyeli le a cethal. Bárki, aki hallotta már Jónás történetét, ösztönösen tudja, hogy Jónás valamilyen cél miatt került a cethal gyomrába: azért, hogy jobb emberként térhessen vissza az életbe.

A gyerekek ösztönösen tudják, hogy amikor Piroskát lenyeli a farkas – éppúgy, ahogy sok más mesehős megtapasztalja a halált egy időre –, ez nem a történet végét jelenti, hanem egy elkerülhetetlen fázist a hősnő fejlődésében. A gyermek azt is megérti, hogy Piroška valóban „meghalt”; az a lány, aki engedett a farkas csábításának, nincs többé. És amikor a mese arról beszél, hogy a kislány „kikerült a napvilágra” a farkas gyomrából, a gyermekek tudják, hogy Piroška új személyként támadt életre. Hogy ezt az átalakulást a mese meghalás-feltámadás formájában érzékeltesse, arra azért van szükség, mert a kisgyermek, bár azt könnyen megérti, hogy a világban a dolgok felválthatóak egymást (a jó anyát a gonosz mostoha), a belső átalakulás tényét még nem képes felfogni. A tündérmesék egyik nagy érdeme, hogy a gyermek a mesét meghallgatva ráébred, hogy az ilyen átalakulás lehetséges.

A gyermek, akinek a mese nagy hatást gyakorol mind a tudatára, mind a tudattalanjára, megéri, hogy a farkasnak azért kellett elnyelnie Piroskát és a nagymamát, hogy azok egy időre elrejtőzzenek a világ elől, hogy ne legyenek kapcsolatban a világ eseményeivel, ne tudják befolyásolni azokat. Ezért aztán a külvilágból kell valakinek segítségükre sietnie, és ki más segíthetne az anyán és gyermekén, mint az apa?

Piroska, amikor enged a farkas csábításának, és az örömelet követi a valóságelv helyett, a lét egy korábbi, kezdetlegesebb szintjére esik vissza. Mint az már szokásos a mesékben, ezt a kezdetlegesebb szintre való visszatérést a történet hatásosan eltülozza: Piroska visszatér a méhbe, a születés előtti állapotba; a gyermekek ugyanis szelőségekben gondolkoznak.

De miért kell a nagymamának is keresztülmennie mindazon, amin Piroskának? Miért „hal meg” ő is, miért sülyed vissza az élet egy kezdetlegesebb szintjére? Ennek a részletnek a magyarázata abban rejlik, ahogy a gyermekek a halálról gondolkodnak: számukra a halál azt jelenti, hogy az illető személy többé nem elérhető, többé semmi haszna. A nagyszülőknek hasznosnak kell lenniük a gyermek számára: védeniük, tanítaniuk, táplálniuk kell; ha erre nem képesek, akkor – a gyermek szemében – visszasülyedtek a lét egy kezdetlegesebb szintjére. Mivel éppúgy nem képes megbirkózni a farkassal, mint Piroska, a nagymamát is eléri ugyanaz a végzet, mint a kislányt.*

A történetből világosan kiderül, hogy bár mindkettőjüket lenyelte a farkas, se Piroska, se a nagymama nem halt meg. Ez Piroska viselkedéséből is nyilvánvaló: szabadulása után a kislány így kiált fel: „Jaj, de féltem! Olyan sötét volt a farkas gyomrában!” Aki fel,

* Ennek az értelmezésnek a helyességét a történetnek az a második változata is alátámasztja, amelyet a Grimm testvérek szintén közölnek. Ez arról szól, hogyan védi meg második alkalommal a nagymama Piroskát a farkastól, és hogyan sikerül a farkast közösen elpusztítaniuk. Egy (nagy)szülőnek így kell viselkednie: ha így tesz, sem a gyermeknek, sem a (nagy)szülőnek nem kell félnie a farkastól, legyen az bármilyen ravasz.

az nagyon is eleven: azaz a félelem állapota éppen az ellentét a halálénak, amikor valaki már nem gondolkodik, és nem érez. Piroska a sötétsegről felt: viselkedése miatt elvesztette azt a magasabb rendű tudatosságot, amelynek segítségével a világot érthetőnek és barátságosnak találta. Mint ahogy mindazok a gyermekek, akik tudják, hogy rosszat cselekedtek, vagy úgy érzik, szüleik többé nem védik meg őket, Piroska is úgy érzi, hogy az éjszaka sötétsége vesz körül, annak minden szörnyűségével.

A hős halála – mely nem öregem, tehát az élet bereljesülése után következik be – mind a „Piroska és a farkas”-ban, mind az egész meseirodalomban általában a hős bukását jelképezi. Mindazok halála, akik sikertelennek bizonyultak valamilyen vállalkozásban – például azoké, akik megpróbálták felbrezteni Csipkerózsikát, holott még nem érkezett el az ideje –, azt jelképezi, hogy az illető személy még nem volt eléggé érett arra a feladatra, amelyre meg gondolatlanul (túlsgosan korán) vállalkozott. Ezeknek a szemé-lyeknek még további fejlődésen kell keresztülmenniük ahhoz, hogy vállalkozásuk sikerrel járjon. A mesehős elődei, akiknek nem sikerült végrehajtaniuk, amit vállaltak, és ezért halállal lakolnak, a tündérmesékben a hős korábbi, éretlen megtestesülései.

Piroska, miután megjárta a belső sötétséget (a farkas gyomrában), megérti rá, hogy befogadja és értékelje az új világosságot, hogy jobban megértse azokat az érzelmi tapasztalatokat, amelyeken úrrá kell lennie, de azokat is, amelyet kerülnie kell, mert még nem tud megbirkózni velük. Az olyan történetek segítségével, mint amilyen a „Piroska és a farkas” is, a gyermek kezdi felismerni (legalábbis tudatelőttés szinten), hogy csak azok az élmények éb- resztenek bennünk olyan ellenmondásos érzelmeket, melyekkel nem tudunk megbirkózni, amelyeken még nem tudunk úrrá lenni. Mineltyt meg tanulunk bánni ezekkel a tapasztalatainkkal is, nem kell többé félünk a farkastól.

Ezt bizonyítja a mese utolsó mondata is: Piroska nem ígéri meg, hogy soha többé nem kockáztatja meg a farkassal való találkozást, vagy hogy soha többé nem megy egyedül az erdőbe. Ellenkezőleg:

a mese vége arra figyelmezteti a gyermeket, hogy a problematikus helyzetek kerülése nem a helyes megoldás. Piroška csak azt fogadja meg, hogy „...Soha többé nem terek le az útról, és nem szaladgállok be az erdőbe, ha egyszer édesanyám megtiltotta.” Ez hát a Piroška-ban lezajlott belső vita eredménye; ezek után – ráadásul a farkassal való, nyugtalanító találkozás emlékével a tudatában – Piroška szembeállítása saját szexualitásával, amikor már elég érett lesz hozzá – és amikor már anyja is helyeselni fogja –, egészen másképp fog lezajlani, mint egyébként történt volna.

A fiatal lánynak voltaképp szüksége volt rá, hogy egy időre – anyja és tulajdon felettes énie parancsa ellenére – letérjen az egyenes útról, ezáltal váljon lehetővé, hogy személyisége a szervezetté magasabb fokára jusson. Tapasztalatai meggyőzték róla: veszélyes dolog, ha átadja magát ödipális vágyainak. Megtanulta, sokkal jobb, ha nem lázadozik anyja ellen, és nem próbálja meg arra csábítani a férfit, hogy az számára még veszélyes oldaláról mutakozzon, és ha azt sem enged, hogy az csábítsa el őt. Helyesebb, ha – ellentmondásos vágyai ellenére – még egy időre igénybe veszi az apa védelmét, és nem az apa lényének csábító oldalára reagál. Megtanulta, hogy helyesebb, ha anyját, apját és azokat az értékeket, amelyeket ők képviselnek, mind mélyebben és mind feljebb módon építi bele felettes énjébe, hogy képes legyen megbirkózni az élet során jelentkező veszélyekkel.

A „Piroška és a farkas”-nak több modern változata is van. Igazán csak akkor látjuk, milyen mélyek a tündérmesék, amikor összehasonlítjuk őket a mai gyermektudalom termékeinek nagy részével. David Riesman például összehasonlította a „Piroška és a farkas”-t egy mai gyermekmesével, a *Tootle the Engine* (Tootle, a mozdony) című történettel, amelyik a „Little Golden Book” című sorozatban jelent meg, és több millió példányban fogyott el.⁵⁹ E mese egy antropomorf módon ábrázolt kismozdony kalandjairól szól: a kismozdony mozdonyiskolába jár, hogy ha felnő, nagy áramvonalas mozdony lehessen belőle. Akárcsak Piroškát, Tootle-t is figyelmeztetik, hogy ne térjen le a kijelölt útról. Tootle is kísértésbe esik,

hogy elcsavarogjon, mert a kismozdony nagyon szeret a mezőn szép virágok közt játszani. Hogy leszoktassák Tootle-t a csavargástól, a város lakói összefognak, és okos tervet eszelnek ki, melynek végrehajtásában valamennyien részt vesznek. Amikor Tootle legközelebb elcsavarog, hogy kedvenc rétjén sétálgasson a sínek helyett, bármire fordul, piros zászlót (azaz tilos jelzést) lát; meg is ígéri, hogy soha többet nem tér le a sínről.

E mesét ma úgy tekinthetjük, mint példázatot: hogyan változatható meg a viselkedés olyan stimulusok segítségével, amelyek másfajta viselkedésre ösztönöznek (ezt jelképezik a piros zászlók). Tootle megjavul, és a történet azzal végződik, hogy Tootle ettől kezdve jól viselkedik, és idővel valóban nagy áramvonalas mozdony lesz belőle. A *Tootle*... lenyegében tannese, amely arra figyelmezteti a gyermeket, hogy maradjon az erény keskeny útján. De milyen sékélyes, ha egy tündérmesével hasonlítjuk össze!

A „Piroška és a farkas” emberi szenvedélyekről beszél: orális mohóságról, agresszióról és serdülőkori szexuális vágyakról. Az érettebb gyermek kultúrált oralitását (a nagymamának vitt finom kalács) állítja szembe az oralitás korábbi, kannibalisztikus formájával (a farkas lenyeli a nagymamát és a kislányt). A tündérmese nem mutatja éppenséggel rózsás színben a világot: éppen elég erőszakos cselekedettel találkozhatunk benne, beleértve azt is, amely a két nőt megmenti, a farkast pedig elpusztítja: azaz amikor felvágják a farkas hasát, és köveket vartnak bele. A történet azzal végződik, hogy minden egyes mesehős „azt teszi, ami a dolga”: a farkas megpróbál elmenekülni, és halálra zúzza magát; a vadász megnyúzza a farkast, és hazaviszi a bundáját; a nagymama megessi az ételt, amit Piroška hozott neki; Piroška pedig levonja a maga számára a tanulságot. A felnőttek nem esküsznek össze, hogy rákényszerítsék a megjavulásra a mese hősnőjét – azaz arra, hogy úgy viselkedjék, ahogy a társadalom kívánja tőle. Ez az eljárás tagadná a belülről irányítottág értékét. Kérem, mások változtatják meg Piroškát: ő maga változtatja meg saját magát, tapasztalatai hatására

ő fogadja meg saját magának, hogy »...Soha többé nem térek le az útról...»

Mennyivel hitelesebben mutatja be a mese az élet valódi természetét és saját belső tapasztalatainkat is, mint a *Tootle*-történet, amely a valóság elemeit puszta mint kellékeket használja fel: a vonatok sinen járnak, és piros zászlóval lehet megállítani őket. A felszín tehát realisztikus, de a lényeges dolgok valószínűtlenek: sose fog egy város egész lakossága összefogni annak érdekében, hogy egy kisgyermek megjavuljon. És valóságos veszély se fenyegeti Tootle-t. Tootle-nak kétségtelenül segítenek, hogy megjavuljon: de az ő esetében a fejlődés mindössze annyit jelent, hogy nagyobb és gyorsabb vonat lesz belőle: azaz egy kívülről nézve sikeresebb és hasznosabb felnőtt. A mese nem beszél szorongásról, sem arról, hogy bizonyos kísértések létünkben fenyegetnek bennünket. »Semmi sincs benne a »Piroska és a farkas« komorságából» – írja Riesman –, helyett »a város lakói valamennyien részt vesznek a Tootle kedvéért megrendezett csalásban.» A *Tootle*... mesében sehol nem találkozunk olyan hőssel, aki belső folyamatokat vagy a felnőtté válással együtt járó érzelmi problémákat testesítene meg, hogy a gyermek szembe tudjon nézni a problémákkal, és sikeresen felnőtté váljon.

Amikor a *Tootle*... végén azt olvassuk, hogy Tootle még azt is elfelejtette, hogy valaha egyáltalán szeretete a virágokat, nagyon is könnyen elhiszük. Azt viszont senki el nem hinné, hogy Piroska valaha is elfelejtheti találkozását a farkassal, vagy hogy ezentúl nem szereti a virágokat, vagy többé nem fogékony a világ szépségére. Tootle története semmiféle belső bizonyosságot nem kelt hallgatójában: ezért kénytelen szájba rágni a tanulságot, és megővendőlni, mi fog történni a továbbiakban: a mozdony ezentúl mindig a síneken marad majd, és áramvonalas nagymozdony lesz belőle. Önállóságról, szabadságról szó sincs.

A tündérmese tanulságának meggyőző volta magában a történetben rejlik, ezért nincs rá szüksége, hogy kijelölje a főhős további életútját. Semmi szükségünk rá, hogy megmondják nekünk, mit

fog tenni Piroska később, hogy alakul majd a jövője. Tapasztalatai birtokában ezt majd eldönti ő maga. És az életől és a végvárak veszélyes következményeiről szerzett tapasztalataiból minden mesehallgató egyaránt okulhat.

Piroska, miután találkozott a benne magában és a világban rejlő veszélyekkel, elveszítette gyermeki ártatlanságát, de cserébe megtanulta azt, amit csak a „kétszer születettek” tudhatnak, azok, akik nemcsak hogy győztesen kerültek ki egy egzisztenciális válsághelyzetből, de azt is felismerték, hogy saját természetük taszította őket ebbe a válságba. Piroska gyermeki ártatlanságának vége szakad, amikor a farkas farkasnak mutatkozik, és lenyeli. Amikor kívágyák a farkas hasából, Piroska a lét magasabb szintjén születik újjá: ezentúl mind apjához, mind anyjához való viszonya pozitív lesz, nem gyermek többé, fiatal lányként tér vissza az életbe.